

Dorte Jagetic Andersen Introduktion: irske grænser hinsides brexit¹

Mur med hegn ind til området The Fountain i Derry/Londonderry

Foto: Christilla Roederer-Rynning.

Tidlig sommer 2018 drog seks medlemmer af forskningsgruppen på Center for Grænseregionsforskning, Syddansk Universitet, på felttur til det nordiske grænseland. Fra ankomsten i Dublin lufthavn kørte gruppen i en minibus med kurs imod Ulster, nærmere bestemt det, som i dag er statsgrænsen mellem Republikken Irland og den britiske region, Nordirland. Turen førte over smalle landeveje, hvor livet blev sat på spil, hver gang bussen passerede en lokal bilist. Årelange konflikter havde tilsyneladende sat sine spor lokalt, og der blev kørt bil, som om livets ende ikke var nær så frygtet her som i andre dele af verden. Usikkerheden blev kun forøget af, at der blev afholdt en vigtig kamp i irsk fodbold i en af småbyerne ved grænsen. Med omkring 15.000 besøgende i den lille by var der ikke megen anden plads til at parkere end langs selve landevejen, hvilket gjorde det endnu vanskeligere at navigere for bussens chauffør. Ud over besøget ved statsgrænsen tog den fem dage lange felttur gruppen med til fælles-sang på pub i Derry/Londonderry, ud til kæmper og kykloper på øens vestkyst

for som afslutning at ankomme blandt akademikere på Queens University og politikere på rådhuset i Belfast. Her var det ikke blot minibussen, som var blevet rystet godt, men også gruppen, der var blevet rystet godt sammen.

I dette særnummer præsenteres frugten af feltturen. Formålet med turen var at undersøge betydningen af brexit for institutioner og befolkning i Nordirland som helhed såvel som ved grænsen mellem den britiske region, Nordirland, og republikken Irland – eller det nogle vil betegne som den indre irske grænse. Fokus var den grænseoverskridende interaktion i alle dets udformninger, dvs. handelssamarbejde, arbejdsmarkedet på tværs af grænsen, kulturel udveksling, lokalpolitik og dagligdag. At udføre feltarbejde på den måde må betragtes som et metodologisk eksperiment, hvor den unikke real-life kontekst, Nordirland, brexit og den indre irske grænse, skulle afdækkes ved at tage et ”snapshot i real-time” og igennem interdisciplinær udveksling i selve feltarbejdsituationen (se også Sandberg, 2020; Sandberg og Andersen, 2020). Med historikere, politologer og en etnolog om bord på bussen, og med hjælp fra de lokale, skulle der skabes et grundlag for at afdække forholdene for og på tværs af både grænse- og disciplinære skel.

Grænseegnen som real-life laboratorium

Med det britiske exit fra EU har grænseforskningen, lidt kynisk sagt, fået netop det real-life laboratorium, man drømte om, til at udforske problematikker omkring EU-integrationen i grænseområder med omvendt fortegn, så at sige (om grænseregioner som laboratorier for europæisk integration, se Kramsch og Hooper, 2004). Spørgsmålet er, hvad der sker, når en grænseregion præget af konflikt og stærkt befodret af EU-midler, fordi den bliver betragtet som strukturelt udfordret, ændrer status fra indre EU-grænseregion til ydre EU-grænse.

Brexit i Nordirland har af samme årsag i høj grad handlet om, hvilken status den indre irske grænse, dvs. den 500 km lange grænse, der deler republikken Irland og Nordirland, en region i Det Forenede Kongerige, får i fremtidens Storbritannien og Irland. Problemet har fra starten været, at hvis hele Det Forenede Kongerige forlod det indre marked og toldunionen, ville det betyde en genintroduktion af told på varer fra kongeriget til Irland og omvendt og kræve en form for fysisk kontrol med handel på tværs af grænsen. På grund af den i europæisk sammenhæng vestlige placering af Irland ville introduktionen af mere kontrol på grænsen få konsekvenser for hele øens forretningsliv, og grænseregionens status af europæisk periferi ville uden tvivl intensiveres (Hayward, 2017). Samtidig ville dette scenarie begrænse arbejdskraftens frie bevægelighed over den irske grænse, en bevægelighed som er normal i grænselandet i dag, og en afbrydelse af bevægelserne ville få store konsekvenser lokalt.

Umiddelbart hænger mulighederne for samhandel og fri bevægelighed over grænsen sammen med muligheden for at opretholde en nu meget stærk tradition for grænseoverskridende samarbejde og anden virksomhed på tværs af den irske grænse (McCall og Itcaina, 2017). Det handler om alt fra fælles motorvejsprojekter til de fælles uddannelses- og sundhedssektorer, der eksisterer i Ulster i dag. Alt dette er muliggjort af den irske grænses åbning med langfreds aftalen i 1998, kombineret med den generelt positive økonomiske udvikling i Irland fra 1990'erne og frem. Grænseregionen er i dag et af de bedste eksempler i Europa på mulighederne for interaktion på tværs af en geopolitisk grænsedragning (se McCall i dette nummer). Det politisk-administrative og økonomiske grundlag for interaktionen er i høj grad også en EU-fortjeneste (McCall, 2014), og eroderes grundlaget, vil samarbejdets mulighedsbetingelser minimeres på trods af den fælles historiske og kulturelle arv. Det vil igen kræve en helt anden politisk og administrativ vilje til at samarbejde på tværs, og selvom grænseområdet er dybt afhængigt af samarbejdet, er det tvivlsomt, om viljen er til det.

Hvilket bringer os til et relateret problem: Spørgsmålet om den indre irske konflikt vil genopstå, hvis øen igen får en lukket grænse. Fra sidst i 1960'erne til ind i 1990'erne var den irske ø, og særligt grænselandet i Ulster, centrum for den voldeligste konflikt i Vesteuropa efter anden verdenskrig, en etnisk-nationalistisk konflikt kendt under det noget underspillede tilnavn "urolighederne", en konflikt med rødder i øens imperiale fortid og kunstige deling (Castan Pinos i dette nummer). Spørgsmålet er, om fortiden kan holdes i skak uden det fælles europæiske niveau og udelukkende igennem det bilaterale forhold mellem Irland og Storbritannien, og da særligt hvis dette forhold er udfordret af netop grænsespørgsmålet?

Den voldelige konflikt er selvfølgelig i høj grad blevet uskadeliggjort, ikke gennem forhandlinger i EU-regi, men gennem bilaterale forhandlinger mellem Storbritannien og Irland, som også inkluderede de stridende parter i den lokale kontekst. At Storbritannien og Nordirland forlader EU, har derfor ikke direkte relation til muligheden for at opretholde fred på den irske ø. Truslen i den henseende er i højere grad nationalismen og protektionismen, som præger britisk politik for tiden, og som risikerer at underminere de decentrale lommer, der ellers opererer uafhængigt af den britiske centralstat i de britiske regioner (McCall i dette nummer). Ny centralisering sammen med en lukket grænse og en økonomisk krise øger åbenlyst risikoen for, at nordirske stridigheder blusser op igen.

Resultater af eksperimentet

Det overordnede resultat af undersøgelserne er den indsigt, at den nordirske fortælling om brexit er væsensforskellig fra den, som bliver fortalt andre steder, dvs. i Storbritannien, i EU og i Europa som helhed. Som Roederer-Rynning, Vlasiuk og Frandsen gør opmærksom på i dette nummer, var Storbritanniens beslutning om at forlade EU baseret på en række populistiske og protektionistiske forestillinger, idéer og narrativer opdyrket af politiske aktører, narrativer som ofte var i direkte modstrid med statens økonomiske interesser. I Nordirland blev fortællingerne tilpasset et lokalt erhvervsliv præget af antinationalistiske diskurser, hvilket ikke kun intensiverede ”irrationaliteten” og selvmodsigelserne, men også satte en tyk streg under mulige konsekvenser af den britiske populisme.

Ligesom de fleste fortællinger i Nordirland er den om brexit også spundet ind i historiske kontekstualiseringer, præget af hukommelsen om deling, konfrontation og voldelig konflikt, men også af betydningen af fredelig sameksistens. De historiske linjer er altoverskyggende i denne egn. Enhver politisk bevægelse af betydning for grænselandet tager ikke blot stilling til, men bliver også grebet af og fængslet i regionens fortællinger og fortid, og vi taler her om linjer, der igennem flere århundreder har delt befolkningen i ”os og dem”, ”enten/eller” og især efter fredsforhandlingerne, et ”vi” og et ”både/og” (McCall, 2014). I Nordirland er der derfor aldrig blot én fortælling på spil, én måde at anskue problemer og deres mulige løsning på; der er altid (i hvert fald) tre fortællinger: en unionistisk, en republikansk og en kosmopolitisk.

Det, som i resten af Europa måske betragtes som *common sense* rationalitet og basis for interaktion omkring handel, politik og økonomisk udveksling, er i nordirlandskonteksten overskygget af det, som for udenforstående mest af alt ligner følelser, fornemmelser og forestillinger. Det har derfor været uundgåeligt, at brexit skulle afstedkomme fornyede spørgsmål omkring fredsforhandlingernes status, interne konflikter og det unikke samarbejde, der har udviklet sig på tværs af grænsen mellem Nordirland og republikken Irland, spørgsmål som var blevet manet mere eller mindre i jorden efter mere end 20 års fredsofbygning. Samtidig illustrerer nordirske brexitfortællinger med al tydelighed vægten af levede historiefortællinger, som har rod fæste i en befolkning og enorm betydning for institutioner og hverdagsliv.

Ofte betragtes Nordirland som en unik kontekst, hvor erfaringer kun kan overføres til enkelte europæiske regioner præget af voldelig konflikt og/eller separatisme, såsom Catalonien og en række balkanlande. I modsætning til den påstand illustrerer særnummeret en dybereliggende betydning af europæiske integrationsprocesser i relation til øget nationalisme og populisme i Europa.

Som McCall meget eksplicit gør opmærksom på i sit bidrag, er fredsopbygning aldrig et overstået kapitel, men en evig proces. Væsentligheden af et af de oprindelige formål med den europæiske integrationsproces, nemlig fredsbevarelse, bliver således vakt til live igen og igen, og i den sammenhæng er den nordiske kontekst netop kun én blandt mange andre med potentiale for konflikters genkomst.

Særnummeret indledes af McCall, som introducerer læseren mere overordnet til betydningen af grænseoverskridende samarbejde i en europæisk kontekst. Det grænseoverskridende samarbejde har som nævnt længe været betragtet som "et real-life laboratorium for europæisk integration" (Kramsch og Hooper, 2004), dvs. et eksempel på europæisk integration på mikroniveau. McCall ser dog dele af den oprindelige fortælling omkring integrationen, nemlig samarbejdet som vægter fredsopbygning, som værende yderst nedprioriteret de senere år og efterhånden nærmest helt forsvundet i de europæiske programmer. I stedet vægtes den anden del af den europæiske integrationsfortælling, nemlig den økonomiske integration. I den nordiske kontekst har fredsopbygningen igennem europæiske programmer haft en helt central betydning for interaktion på tværs af grænsen, ikke mindst fordi disse programmer har involveret langt større dele af grænselandets befolkning, end grænseoverskridende samarbejde normalt gør. Tendensen til at overse væsentligheden af de mere "bløde" former for samarbejde kan også på sigt få store konsekvenser for det grænseoverskridende samarbejde i Ulster.

Roederer-Rynning, Vlasiuk og Frandsen tager i deres artikel udgangspunkt i det efterhånden nærmest sagnomspundne spørgsmål, hvordan Storbritannien igennem sin udtræden af EU i høj grad handlede imod egne økonomiske interesser, uden at et samlet erhvervsliv havde råbt vagt i gevær. Analysen fokuserer på den diskursive strid i konservative kredse i form af brexitkampagnerne, Forbliv og Forlad, en strid som på den ene side mobiliserede en mere eller mindre storsindet holdning til landets egne evner og samtidig effektivt lukkede munden på den konservative kerne af kapitalejere og økonomiske eksperter, der netop argumenterede for, at Storbritannien ville blive hårdt ramt af en udtræden af EU. Overført til den irske kontekst var diskursen omkring "at tage kontrollen tilbage" endnu mere "irrationel" end på den britiske hovedø. Formodningen ville være, at brexitresultatet var nærmest uspiseligt for nordiske virksomheder pga. den økonomiske integration på hele den irske ø og den deraf følgende nordiske økonomiske afhængighed af syden. Ikke desto mindre vandt forlad-diskursen også indpas på øen, og analysen af den indre irske grænse illustrerer, hvordan talrige aktører så åbenlyst tilsidesatte mere "rationelle" veje

for at forfølge strategier, som ikke så ud til at gavne hverken økonomiske eller politiske interesser.

Hvor de to første bidrag skaber grobund for en forståelse af den nordirske brexitproblematik i konteksten af europæisk integration, er den næste artikel mere interesseret i at skabe forståelse for, hvordan kampen omkring problemet ”deling” har præget irsk politik de seneste 100 år og netop derfor giver så megen mening for folk i området, selv nu, 20 år efter fredsforhandlingerne. Castan Pinos ser tilbage på delingens oprindelse og de stridigheder, der blev kanaliseret allerede fra den tidlige realisering, og han viser igennem disse lange træk, hvordan delingsproblematikken har bevæget sig fra sydlig til nordlig kamp, så at sige. Med blik for hvordan konflikterne omkring delingen har gentaget sig, er blevet genfortolket og fornyet og dermed også hele tiden er blevet bragt til live i form af både voldelig konflikt og politisk forhandling, stiller Castan Pinos skarpt på den meget nærliggende risiko for, at den tidligere voldelige konflikt vender tilbage igennem en eskalering af en række linjer af konfrontation, der aldrig er blevet manet til jorden i Irland.

Derefter følger Katarzyna Stokłosas beretning om konflikterne i og konsekvenserne af dem for befolkningen i Belfast, Nordirlands hovedstad. Belfast var om noget epicenter for ”urolighederne”, og den rumlige planlægning af byen har længe haft til formål at holde dele af befolkningen adskilt. Fra ture som turister i byen kender vi efterhånden fredslinjerne, dvs. murene der deler den katolske arbejderklasse fra sin protestantiske modpart. Stokłosa viser, hvordan byens arkitektur har mejslet sig dybt ind i befolkningens sind, og hvordan delingen til stadighed finder nye kreative udtryk. Derfor er byen selv den dag i dag, mere end 20 år efter Belfastaftalen, præget af en ambivalent vilje til forsoning, en ambivalens der giver sig til udtryk i nærmest alle forhold, som er væsentlige for en bys udvikling: uddannelsesinstitutioner, boligmarkedet, arbejdsmarkedet, overordnede socioøkonomiske strukturer og selv i de private hjem. Til trods for mange vellykkede forsøg på at skabe fælles rum og forsoning befolkningen, der har været delt i årtier, og den medfølgende udvikling af en kosmopolitisk mentalitet særligt i byens middelklasse, bærer ethvert sådant forsøg kimen til sin egen fejlen, fordi alt kan genfortolkes i konfliktens sprog, der aldrig er blevet glemt i Belfast.

Den afsluttende artikel af Dorte Jagetic Andersen spørger netop derfor, hvordan befolkningen i Nordirlands næststørste by, (London)Derry, fortolker og lever med grænser set i lyset af brexit og af den konfliktfyldte historie, som også har præget og sat sine spor i dette byområde tæt på grænsen til republikken Irland. Artiklens omdrejningspunkt er fortolkningen af grænser som linjer, der giver sig til kende som allestedsnærværende spor og metaforisk talt som

tidevandmærker, der hele tiden fornys, når nye bølger af konflikt skyller ind (Green, 2018). Brexit er således at betragte som endnu en bølge (eller flere bølger), der sætter spor i det nordirske landskab på godt og på ondt. Symboler på og forbundne fortællinger om linjer har i årevis krydset klunger i det nordirske grænseland, og de gør det nu igen. Dermed illustrerer artiklen, hvorfor det er så let at vække forestillinger til live, som var manet i jorden igennem det ellers meget succesrige grænseoverskridende samarbejde, og hvorfor, som McCall gør opmærksom på, fredsopbygning er og bliver en lang, hård og kontinuerlig proces, der ikke lettes af populismens opblomstring, tværtimod.

Note

1. Særnummerets redaktør takker alle fagfællebedømmere for deres bidrag til at forbedre artiklernes kvalitet. Desuden rettes en særlig tak til Laura van der Meer, som har oversat artiklerne til dansk.

Litteratur

- Green, Sarah F. (2018). Lines, traces, and tidemarks: further reflections on forms of border, i Olga Demitrou og Rozita Dimova (red.), *The Political Materialities of Borders*. Manchester: Manchester University Press.
- Hayward, Katy (2017). The Irish border and Brexit: An explainer, parts I & II. Queen's University Belfast, <https://www.qub.ac.uk/brexit/Brexitfilestore/Fileupload,737794,en.pdf> (6. maj 2020).
- Kramsch, Olivier T. og Barbara Hooper (2004). *Cross-border Governance in the European Union*. London: Routledge.
- McCall, Cathal (2014). *The European Union and Peacebuilding. The Cross-border Dimension*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- McCall, Cathal og Xavier Itcaina (2017). Secondary foreign policy activities in Third Sector cross-border cooperation as conflict transformation in the European Union: The cases of the Basque and Irish Borderscapes. *Regional & Federal Studies* 27 (3): 261-281.
- Sandberg, Marie (2020). Retrospective ethnographies: Twisting moments of researching commemorative practices among volunteers after the refugee arrivals to Europe 2015, i Tuuli Lähdesmäki et al. (red.), *Challenges and Solutions in Ethnographic Research. Ethnography with a Twist*. London: Routledge.
- Sandberg, Marie og Dorte Jagetic Andersen (2020). Introduction to Europe trouble: Welcome culture and the disruption of the European border regime. *Nordic Journal of Migration Studies* 10 (4) (under udgivelse).